

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

**Москаленко Н. О.
Зосімова А. В.**

Москаленко Н. О. Методичний підхід до оцінювання експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування / Н. О. Москаленко, А. В. Зосімова // Економіка розвитку. – 2018. – № 1 (85). – С. 75–84.

Розкрито теоретичні та методичні особливості визначення конкурентоспроможності на різних рівнях. Модифіковано індекс виявлених порівняльних переваг в індекс експортної конкурентоспроможності товару та індекс експортної конкурентоспроможності підприємства. Розроблено методичний підхід, який ґрунтується на семи основних етапах, що відрізняється від наявних авторським баченням поєднання інструментів і методів для оцінювання конкурентоспроможності підприємства машинобудування, а також застосуванням модифікованих авторами індексів експортної конкурентоспроможності товару та експортної конкурентоспроможності підприємства. Вони дозволяють визначити й оцінити рівень експортної конкурентоспроможності підприємства машинобудування. Подано інформаційну основу для дослідження рівня експортної конкурентоспроможності підприємства машинобудування. Особливість методичного підходу полягає у використанні визначених методів групування об'єктів дослідження за обраними характеристиками. У межах визначення рівнів експортної конкурентоспроможності товарів машинобудування та експортної конкурентоспроможності підприємств досліджуваного регіону запропоновано їхню інтерпретацію. Розроблене методичне забезпечення оцінювання експортної конкурентоспроможності підприємства дозволить розширити аналітичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності підприємств під час здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності. Також він дозволить розробляти обґрунтовані моделі ухвалення рішень у цій сфері та обґрунтовувати стратегічні плани підприємства.

Авторами було виявлено, що застосування розробленого методичного підходу до визначення рівнів експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств дозволяє швидко визначити динаміку конкурентоспроможності підприємства, напрям її розвитку, спрощує процес розроблення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства на міжнародних ринках.

Ключові слова: експорт, конкурентоспроможність, машинобудування, підприємство, порівняльні переваги, методичний підхід, метод трьох сигм.

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ЭКСПОРТНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

**Москаленко Н. А.
Зосімова А. В.**

Раскрыты теоретические и методические особенности определения конкурентоспособности на разных уровнях. Модифицирован индекс выявленных сравнительных преимуществ в индекс экспортной конкурентоспособности товара и индекс экспортной конкурентоспособности предприятия. Разработан методический подход, основанный на семи основных этапах, который отличается от существующих авторским

видением сочетания инструментов и методов для оценки конкурентоспособности машиностроительного предприятия, а также применением модифицированных авторами индексов экспортной конкурентоспособности товара и экспортной конкурентоспособности предприятия. Они позволяют определить и оценить уровень экспортной конкурентоспособности предприятия машиностроения. Представлена информационная основа для исследования уровня экспортной конкурентоспособности предприятия машиностроения. Особенность методического подхода заключается в использовании определенных методов группировки объектов исследования по выбранным характеристикам. В рамках определения уровней экспортной конкурентоспособности товаров машиностроения и экспортной конкурентоспособности предприятий исследуемого региона предложена их интерпретация. Разработанное методическое обеспечение оценки экспортной конкурентоспособности предприятия позволит расширить аналитический инструментарий оценки конкурентоспособности предприятий при осуществлении ими внешнеэкономической деятельности. Также он позволит разрабатывать обоснованные модели принятия решений в этой сфере и обосновывать стратегические планы предприятия.

Авторами было обнаружено, что применение разработанного методического подхода к определению уровней экспортной конкурентоспособности машиностроительных предприятий позволяет быстро определить динамику конкурентоспособности предприятия, направление ее развития, упрощает процесс разработки мероприятий по повышению конкурентоспособности предприятия на международных рынках.

Ключевые слова: экспорт, конкурентоспособность, машиностроение, предприятие, сравнительные преимущества, методический подход, метод трех сигм.

.....

THE METHODOICAL APPROACH TO ESTIMATING EXPORT COMPETITIVENESS OF MECHANICAL ENGINEERING ENTERPRISES

**N. Moskalenko
A. Zosimova**

The theoretical and methodical features of determination of competitiveness at different levels have been described. The index of revealed comparative advantages has been modified into the index of export competitiveness of goods and the index of export competitiveness of an enterprise. A methodical approach has been developed on the basis of seven main stages which is different from the existing methodical approaches in the author's vision of the combination of tools and methods for assessing the competitiveness of mechanical engineering enterprises. Another difference is in the usage of modified indexes of export competitiveness of goods and export competitiveness of enterprises. They make it possible to determine and assess the level of export competitiveness of mechanical engineering enterprises. The informational basis for studying the export competitiveness level of mechanical engineering enterprises has been provided. The peculiarity of the methodological approach is the use of specific methods of grouping objects under study based on selected characteristics. The interpretation of the grouping of mechanical engineering goods and enterprises of the studied region for evaluation of their export competitiveness levels has been offered. The developed methodical support for the assessment of enterprise export competitiveness will provide for expanding analytical tools for assessing enterprises' competitiveness in carrying out their foreign economic activity. It will also help develop reasonable models of decision-making in this area and justify strategic plans of the enterprise.

The authors have found that the usage of the developed methodical approach to evaluation of the enterprise export competitiveness makes it possible to quickly determine the dynamics of enterprise competitiveness, the direction of its development, simplify the process of development of measures for improvement of the enterprise competitiveness in international markets.

Keywords: export, competitiveness, mechanical engineering, enterprise, comparative benefits, methodical approach, three sigma method.

.....

Дослідження конкурентоспроможності підприємства засновано на теоретичному та практичному аспекті.

Теоретичні дослідження допомагають визначити основні поняття та розкрити їхню сутність, а практичний аспект

дослідження конкурентоспроможності дозволяє кількісно її оцінити. Для оцінювання конкурентоспроможності експорту існує обмежена кількість евристичних та математичних методів. Це питання не є широко висвітленим у науково-практичній літературі, а наявні підходи не мають єдності та суттєво відрізняються щодо того, які моделі та методи краще використовувати для оцінювання експортної конкурентоспроможності підприємства.

Дослідженням питань кількісного оцінювання конкурентоспроможності підприємства на внутрішніх і зовнішніх ринках займалися такі вчені, як: А. О. Левицька, Л. Б. Артеменко, А. В. Кваско, І. А. Брижань, В. Я. Чевганова [1 – 4], а розробленням методичних підходів до визначення конкурентоспроможності підприємств на макро-, мезо- та мікрорівнях – А. Н. Гал, Б. Баласса, Г. Боуен [5 – 7] та ін. Як стверджують Б. Баласса [6] і Т. Валлрас [8] у своїх дослідженнях, методи дослідження конкурентоспроможності на основі виявлення порівняльних переваг дозволяють визначити спроможність підприємства витримати конкуренцію за рахунок експорту свого товару.

Мета статті – обґрунтувати основні інструменти та запропонувати методичний підхід, що дозволив би безпосередньо або опосередковано оцінити ступінь конкурентоспроможності експорту підприємств конкретної галузі, а саме машинобудування.

Конкурентоспроможність експорту підприємства чи зовнішньоекономічної діяльності не є терміном поширеним і його науковці не розглядають як предмет досліджень, якщо порівнювати з такими індикаторами зовнішньоекономічної діяльності, як рентабельність експортно-імпортних операцій, конкурентоспроможність продукції тощо. Разом із такими показниками бракує характеристик, котрі б дозволяли оцінити конкурентні позиції зовнішньоекономічної діяльності підприємства серед інших експортно-орієнтованих підприємств країни або галузі, динаміку показників експорту, порівняно з конкурентами, та визначити експортну конкурентоспроможність підприємства на певному ринку.

Серед показників аналізу конкурентоспроможності експорту зустрічають такі:

1. Показник реального ефективного курсу обміну (Real Effective Exchange Rate, REER), модель якого має на увазі, що експорт країни j у країну i конкурує тільки із внутрішніми виробниками i . Однак насправді, крім суперництва із внутрішнім виробництвом, експорт із певної країни також стикається з конкуренцією з боку експорту з інших країн [9]. Такий підхід дозволяє визначити ефективні курси обміну для окремих галузей, а також простежити за розвитком експорту кожної галузі.

2. Конкурентоспроможність країн, розрахована на основі принципу "ціна – витрати". Цей принцип ґрунтується на тому факті, що чим вища ціна і витрати виробництва, тим менш конкурентоспроможним є експорт продукції цього виробництва. Як і під час визначення ефективного валютного курсу, у цьому підході використовують принцип подвійного зважування,

для того щоб урахувати ціни конкурентів як внутрішніх виробників, так і третіх країн [10; 11].

3. Конкурентоспроможність країн, розрахована на основі номінальних витрат на робочу силу в одиниці продукції. Під час застосування цього показника роблять схожі до попереднього інструмента висновки: чим нижчі витрати на працю, тим більш конкурентоспроможним буде експорт, порівняно із продукцією конкурентів.

4. Індекс виявленої порівняльної переваги (Revealed Comparative Advantage, RCA). Цей індекс дозволяє визначити галузі, у яких країна має порівняльну перевагу, що, своєю чергою, дозволяє оцінити експортні можливості цієї галузі.

5. Індекс експортної конкурентоспроможності (Export Competitiveness Index, XCI). Цей індекс є модифікованим індексом виявленої порівняльної переваги. Відмінність полягає в тому, що, замість світового експорту та світового ринку, використовують певні ринки або певних партнерів.

6. Індекс інтенсивності торгівлі (Trade Intensity Index, TII). Цей індекс дозволяє з'ясувати, чи є оптимальним рівень торгівлі між двома країнами на основі визначення частки експорту країни та у країну j щодо частки у світовій торгівлі, призначеної для країни j .

7. Індекс диверсифікації експорту (індекс Герфіндала – Гіршмана) (Export Diversification Index, DX). Нормалізований індекс Герфіндала – Гіршмана демонструє ступінь диверсифікації експорту.

8. Нецінова конкурентоспроможність: індикатори якості.

Ці показники орієнтовані на вимірювання результативності експорту та його переваг на рівні країн або окремих галузей. Разом із тим завдання аналізу, які ці індикатори вирішують, є актуальними для окремих підприємств і потреб інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання їхньої конкурентоспроможності в зовнішньоекономічній діяльності. Так, на прикладі індексу виявленої порівняльної переваги, слід оцінити та дослідити, чи мають окремі машинобудівні підприємства конкурентні переваги, порівняно з іншими представниками галузі машинобудування, якою є конкурентоспроможність їхнього експорту.

Індекс виявленої порівняльної переваги (Revealed Comparative Advantage, RCA) ґрунтується на порівнянні торговельних показників певної галузі із середньосвітовими значеннями. Формула індексу має такий вигляд [6]:

$$RCA = \frac{xi / X}{wxi / Xw}, \quad (1)$$

де x_i – експорт товару i з певної країни;
 X – загальний обсяг експорту взятої країни;
 wxi – світовий експорт товару i ;
 Xw – загальний світовий експорт.

Якщо індекс RCA більший за 1, то вважають, що країна володіє конкурентною перевагою у виробництві

товару i . Чим більший індекс, тим вища конкурентна перевага. Якщо ж індекс RCA менший за 1, то виробництво товару i має низьку конкурентоспроможність. Чим менший індекс, тим менш конкурентоспроможним є товар.

Цю формулу розробив Б. Баласс у 1965 р. [6]. Надалі ряд дослідників робили спроби її вдосконалити (Т. Валлрас [8], Г. Боуен [7], М. Дюранд та С. Джорно [11], Р. Кіог [12] та ін.). Автори пропонують модифікувати цю модель та розглядати її для оцінювання експортної позиції товарів галузі та окремих підприємств. Так, якщо подивитися на зазначений перелік показників, то індекс експортної конкурентоспроможності є також інтерпретацією виявленої порівняльної переваги експорту на ринку. То ж модифікований індекс слід розглядати як:

1. Індекс експортної конкурентоспроможності товарів машинобудування. Формула індексу має такий вигляд:

$$RCA = \frac{x_i / X}{x_i^{кр} / X_i^{кр}}, \quad (2)$$

де x_i – експорт товарів машинобудування регіону;

X – загальний експорт регіону;

$x_i^{кр}$ – експорт товарів машинобудування країни;

$X_i^{кр}$ – загальний експорт країни/економіки.

Цей показник може бути розрахований за регіонами, він дає змогу оцінити конкурентні переваги експорту підприємств машинобудування за регіонами. Окрім того, на основі індексу виявленої порівняльної переваги може бути здійснено процедуру кластеризації для виявлення груп підприємств, які мають різний рівень виявлених порівняльних переваг, що може бути підґрунтям для твердження про різний рівень їхньої конкурентоспроможності серед машинобудівних підприємств країни.

2. Індекс експортної конкурентоспроможності підприємства. Формула індексу має такий вигляд:

$$RCA = \frac{x_y / X}{x_y^p / X^p}, \quad (3)$$

де x_y – експорт товарів машинобудування підприємства;

X – обсяг реалізації підприємства;

x_y^p – експорт товарів машинобудування регіону

(до якого належить підприємство);

X^p – обсяг експорту регіону.

Показник дозволяє визначити порівняльні переваги експорту машинобудівного підприємства, порівняно з іншими порівнюваними підприємствами машинобудування певного регіону. Показник може бути розрахова-

ний на підприємствах, він дозволяє оцінити порівняльні переваги підприємства машинобудування. На основі цього показника також може бути виявлено групи підприємств регіону за показником порівняльних переваг.

3. Індекс експортної конкурентоспроможності підприємства на ринку k розраховують за такою формулою:

$$XCI = \frac{x_{ij} / X_j}{m_{kj} / M_k}, \quad (4)$$

де x_{ij} – обсяг експорту товару i підприємства j ;

X_j – загальний обсяг реалізації всієї продукції підприємства j (на внутрішні й зовнішні ринки);

m_{kj} – обсяг імпорту товару i на ринок k (мають на увазі ринок товару тієї країни, до якої експортують товар певного підприємства j);

M_k – загальний імпорт на ринку k (загальний обсяг імпорту всіх товарів тієї країни, до якої експортує свою продукцію підприємство j).

Показник указує на можливості підприємства до отримання певної частки на цьому ринку (рівень попиту на продукцію цього підприємства на цьому ринку). Незважаючи на те що показник є досить актуальним, його розрахунок потребує даних, якими може оперувати лише аналітик, який безпосередньо працює на підприємстві, бо дані для розрахунку є такими, що не публікують у широкому доступі. Так і статистичні дані імпорту певного товару країни та регіону, до яких здійснює експорт машинобудівної продукції підприємство, важко отримати достовірні. Тому в подальших розрахунках беруть участь показники (2) та (3), розраховані для машинобудівних підприємств регіонів України та машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Оцінювати експортну конкурентоспроможність підприємств автори пропонують у певній послідовності із застосуванням не тільки описаних індексів, а й методів групування для порівняльного оцінювання та обґрунтованого розподілу об'єктів аналізу на певні класи. Методичний підхід, запропонований авторами, що відображає послідовність аналізу, обрані методи розрахунків, використане інформаційне забезпечення, наведено в табл. 1.

Інформаційною базою для аналізу є інформація з Державної служби статистики щодо обсягів експорту товарів машинобудування, загального обсягу експорту країни, обсягів експорту за регіонами. Із регіональних статистичних служб (інформація міститься на сайті) необхідні дані про обсяги експорту товарів машинобудування. З офіційної звітності підприємств машинобудування (що також міститься на офіційних сайтах підприємств) можна отримати інформацію про обсяги реалізації продукції загалом, а також обсяги експорту продукції машинобудування за кордон.

Методичний підхід до оцінювання експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування
[The methodical approach to assessing the export competitiveness of mechanical engineering enterprises]

Етапи	Методи	Інформаційне забезпечення
Етап 1. Розрахунок індексу експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування за регіонами країни	Індексний метод	Дані офіційної статистичної звітності з обсягів експорту продукції машинобудування за регіонами країни та країни; загальні обсяги експорту за регіонами та у країні
Етап 2. Групування підприємств машинобудування регіонів країни за індексом експортної конкурентоспроможності	Метод трьох сигм	Отримані розрахунки індексу експортної конкурентоспроможності товарів машинобудування на етапі 2
Етап 3. Оцінювання рівнів експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування регіонів країни	Графічний і табличний методи	Результати отримані на етапі 2
Етап 4. Розрахунок індексу експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування досліджуваного регіону	Індексний метод	Дані офіційної статистичної звітності з обсягів експорту продукції машинобудування досліджуваного регіону. Дані офіційної звітності підприємств: обсяги експорту продукції підприємства машинобудування; обсяги продажів продукції підприємства загалом
Етап 5. Групування підприємств машинобудування досліджуваного регіону за індексом експортної конкурентоспроможності	Метод трьох сигм	Отримані розрахунки індексу експортної конкурентоспроможності підприємства на етапі 4
Етап 6. Оцінювання рівнів експортної конкурентоспроможності підприємства машинобудування досліджуваного регіону	Графічний і табличний методи	Результати отримані на етапі 4

Із метою визначення груп сукупностей за певними критеріями, використовують методи кластеризації (метод *k*-середніх, метод Уорда, метод центра ваги та інші методи), метод трьох сигм, статистичне групування на основі інтервальних рядів та ін. Слід розглянути зазначені методи для порівняння.

Для визначення груп машинобудівних підприємств у регіонах за рівнем експортної конкурентоспроможності використано метод трьох сигм. Цей метод дозволяє провести процедуру шкалювання зі встановленням граничних інтервалів для груп. Основним етапом у ході процедури шкалювання є числове значення початку відліку шкали. Для досліджуваних даних, що наближаються до нормального розподілу, таким критерієм буде середнє арифметичне.

Після визначення граничних значень із застосуванням методу трьох сигм отримані такі інтервали для групування:

2014 року – низький рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіонів у діапазоні (0,0274; 0,4437], середній рівень – у діапазоні (0,4437; 2,4434], високий рівень – у діапазоні (2,4434; 4,7083];

2015 року – низький рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіонів у діапазоні (0,1665; 0,4478], середній рівень – у діапазоні (0,4478; 2,4711], високий рівень – у діапазоні (2,4711; 4,8591];

2016 року – низький рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіонів у діапазоні (0,0714; 0,4508], середній рівень – у діапазоні (0,4508; 2,4909], високий рівень – у діапазоні (2,4909; 5,0010];

2017 року – низький рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіонів у діапа-

зоні (0,1316; 0,6188], середній рівень – у діапазоні (0,6188; 2,3961], високий рівень – у діапазоні (2,3961; 5,1541].

Машинобудівні підприємства регіону з високим рівнем експортної конкурентоспроможності характеризуються великою часткою експорту машинобудівної продукції в загальному експорті регіону, що вказує на їхню значущість як конкурентів на регіональному рівні. Водночас, машинобудівні підприємства регіону із середнім рівнем експортної конкурентоспроможності характеризуються нестабільністю в експорті машинобудівної продукції, бо частка їхньої машинобудівної продукції в експорті регіону є менш суттєвою, але має потенціал як до збільшення, так і до зменшення. Низький рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіону характеризується низькою часткою експорту машинобудівної продукції в загальному експорті регіону, що вказує на низьку експортоорієнтованість чи низьку виробничу активність машинобудівних підприємств регіону.

За результатами групування визначають групи машинобудівних підприємств регіонів України за рівнями експортної конкурентоспроможності, наведеними на рис. 1 та в таблиці розподілу машинобудівних підприємств регіонів за групами (табл. 2).

Згідно з розподілом рівнів експортної конкурентоспроможності, у 2014 – 2015 роках підприємства машинобудування Харківського регіону серед машинобудівних підприємств регіонів України входили до групи з високим рівнем експортної конкурентоспроможності разом із машинобудівними підприємствами Закарпатського, Тернопільського та Волинського регіонів (у 2014 році зокрема Сумського регіону).

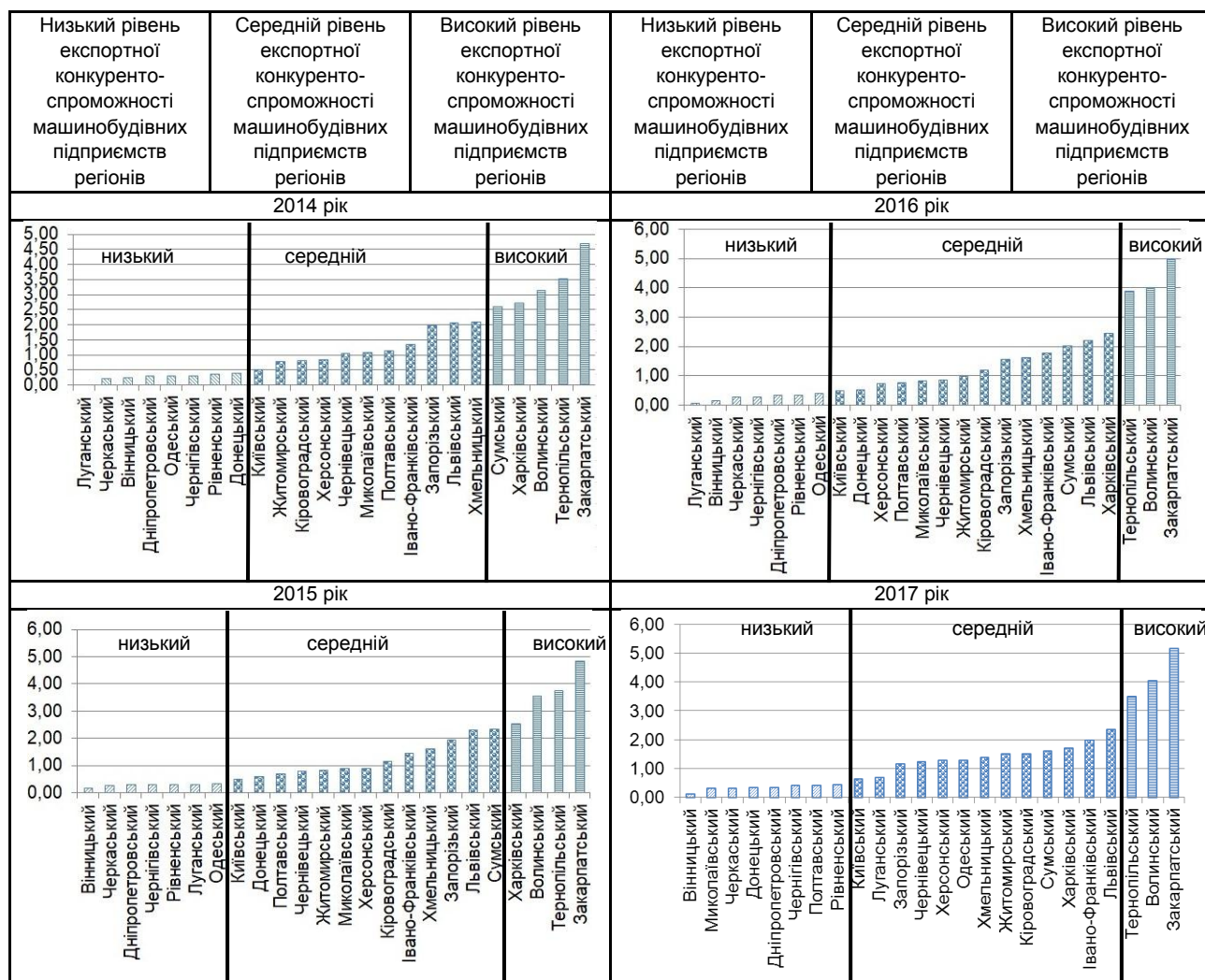

Рис. 1. Рівні експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіонів України [The levels of export competitiveness of mechanical engineering enterprises in Ukrainian regions]

Таблиця 2

Розподіл машинобудівних підприємств регіонів за рівнем експортної конкурентоспроможності [Grouping of mechanical engineering enterprises based on the export competitiveness index]

Склад групи з низьким рівнем експортної конкурентоспроможності	Склад групи із середнім рівнем експортної конкурентоспроможності	Склад групи з високим рівнем експортної конкурентоспроможності
1	2	3
2014 рік		
Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Луганський, Одеський, Рівненський, Черкаський, Чернігівський	Житомирський, Запорізький, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	Волинський, Закарпатський, Сумський, Тернопільський, Харківський
8	11	5
33,33 %	45,83 %	20,83 %
2015 рік		
Вінницький, Дніпропетровський, Луганський, Одеський, Рівненський, Черкаський, Чернігівський	Донецький, Житомирський, Запорізький, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Сумський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	Волинський, Закарпатський, Тернопільський, Харківський

Закінчення табл. 2

1	2	3
7	13	4
29,17 %	54,17 %	16,67 %
2016 рік		
Вінницький, Дніпропетровський, Луганський, Одеський, Рівненський, Черкаський, Чернігівський	Донецький, Житомирський, Запорізький, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Сумський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	Волинський, Закарпатський, Тернопільський
7	14	3
29,17 %	58,33 %	12,50 %
2017 рік		
Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Миколаївський, Полтавський, Рівненський, Черкаський, Чернігівський	Житомирський, Запорізький, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Луганський, Львівський, Одеський, Сумський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький	Волинський, Закарпатський, Тернопільський
8	13	3
33,33 %	54,17 %	12,50 %

Машинобудівні підприємства мали високий рівень конкурентних переваг в експорті машинобудівної продукції, що забезпечувало їм порівняльні конкурентні переваги для підтримки успішності та конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Але вже у 2016 – 2017 роках ситуація щодо цього змінилася. Машинобудівні підприємства Харківського регіону втратили обсяги експорту своєї продукції, а разом із тим – конкурентні позиції на зовнішніх ринках. Водночас, підприємствами-лідерами машинобудівної галузі серед регіонів України залишаються підприємства Закарпатського, Тернопільського та Волинського регіонів. Зображені процеси, зумовлюють необхідність у розробленні дієвого інструментарію для своєчасного оцінювання експортної конкурентоспроможності підприємства машинобудування, який дозволить здійснювати вчасні заходи щодо підвищення рівня експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств.

Тому на основі модифікованого індексу виявлених порівняльних переваг було розраховано індекс експортної конкурентоспроможності підприємства за даними восьми машинобудівних підприємств. Інформаційним джерелом для розрахунку стали офіційні сайти підприємств ПрАТ "Вовчанський агрегатний завод" (далі ПрАТ "ВАЗ"), ПАТ "ФЕД", ПАТ "Електромашина", ПАТ "Світло Шахтаря", ПАТ "ХАРП", ПуАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш", ПАТ "ХТЗ ім. С. Орджонікідзе", ДП "Завод "Електроважмаш" та офіційний інформаційний портал "Сміда".

За результатами розрахованого індексу експортної конкурентоспроможності було виділено групи підприємств машинобудування Харківського регіону за рівнями експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування наведених у табл. 3 та на рис. 2. Від-

повідно до розрахованих інтервалів, група з низьким рівнем експортної конкурентоспроможності набирає значення показника індексу експортної конкурентоспроможності в межах (0; 2,36], група із середнім рівнем – у межах (2,36; 6,53], група з високим рівнем – у межах (6,53; 12,05].

Таблиця 3

Значення індексу експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Харківського регіону [The values of the export competitiveness index of mechanical engineering enterprises of Kharkiv region]

Підприємства Харківського регіону	Індекс експортної конкурентоспроможності підприємств Харківського регіону	Рівень експортної конкурентоспроможності
ПАТ "ХТЗ"	1,124 882 927	Низький
ПАТ "Світло Шахтаря"	1,198 005 173	Низький
ПрАТ "ВАЗ"	2,892 669 024	Середній
ПАТ "ФЕД"	4,314 262 393	Середній
ПАТ "ХАРП"	4,387 929 358	Середній
ПАТ "Електромашина"	4,586 101 889	Середній
ПуАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш"	5,068 702 486	Середній
ДП "Завод "Електроважмаш"	12,050 603 18	Високий

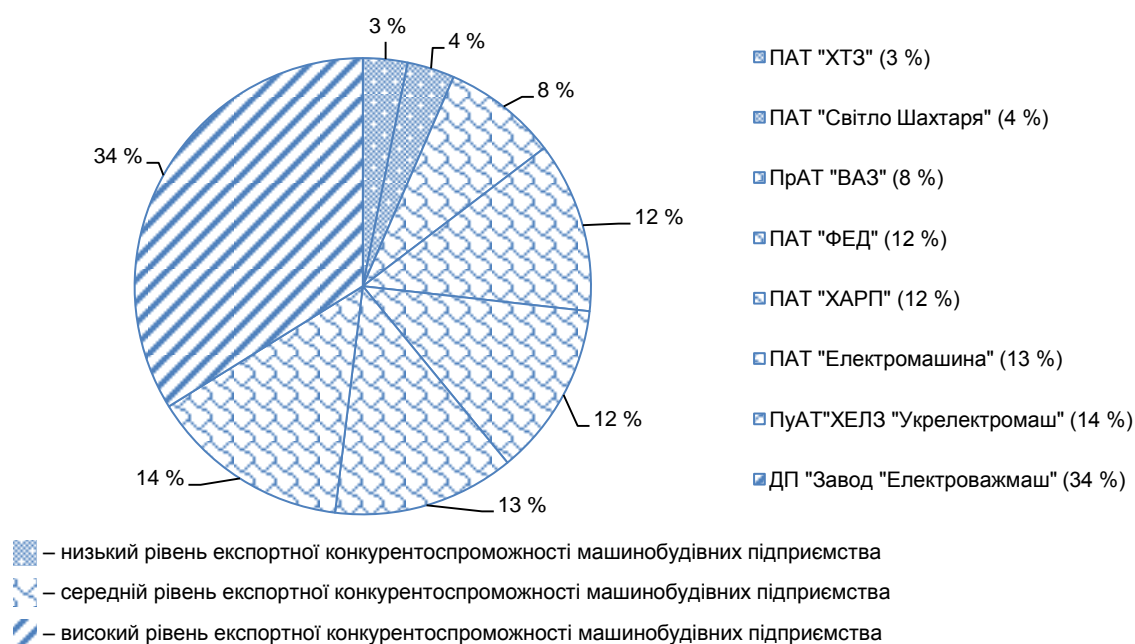

Рис. 2. Діаграма розподілу машинобудівних підприємств за рівнями експортної конкурентоспроможності [The diagram of grouping of mechanical engineering companies based on the export competitiveness indexes]

Виходячи з отриманих рівнів експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств, більшість підприємств (ПрАТ "ВАЗ", ПАТ "ФЕД", ПАТ "ХАРП", ПАТ "Електромашина", ПуАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш") перебувають на середньому рівні, що характеризує ці підприємства як такі, що мають асортимент машинобудівної продукції, що може бути конкурентоспроможною на зовнішніх ринках, але підприємства мають певні проблеми з пошуком нових ринків збуту. Підприємства з низьким рівнем експортної конкурентоспроможності перебувають на стадії пошуку нових ринків збуту. До цієї групи ввійшли ПрАТ "Вовчанський агрегатний завод", ПАТ "ФЕД", ПАТ "ХАРП", ПАТ "Електромашина", ПуАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш". Підприємства групи з низьким рівнем відчувають потребу в перегляді маркетингової, а разом із тим цінової стратегії просування своїх машинобудівних товарів.

Проте істотним важелем підвищення рівня експортної конкурентоспроможності для підприємств із низьким рівнем стане фінансова підтримка, бо вони мають проблеми з ліквідністю та платоспроможністю.

До групи з високим рівнем експортної конкурентоспроможності ввійшло одне машинобудівне підприємство – ДП "Завод "Електроважмаш". Цю групу утворило одне підприємство, тому що має найкращий показник експортної конкурентоспроможності, однією із причин цього було те, що підприємство державне й має постійну державну підтримку та сприяння. Окрім того, підприємство активно проводить маркетингові дослідження своїх ринків збуту.

Таким чином, було розроблено методичний підхід до оцінювання експортної конкурентоспроможності підприємств машинобудування, що, на відміну

від інших, здійснюють на основі розрахунку модифікованого індексу виявлених порівняльних переваг. Також на основі розрахованого індексу визначають рівні експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіонів країни, послідовно за ним визначають рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств регіону серед інших. На основі цього відстежують міграцію машинобудівних підприємств певного регіону за рівнями експортної конкурентоспроможності. Досліджують рівень експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств усередині досліджуваного регіону, що дає змогу визначити, які є резерви підвищення експортної конкурентоспроможності машинобудівних підприємств цього регіону. Завершальним етапом є розроблення певних рекомендацій для підвищення експортної конкурентоспроможності кожного підприємства окремо.

На думку Коритової В. А. [12], Г. Боуена [7] та Т. Валлраса [8], методи, засновані на розрахунку порівняльних переваг, є простими у використанні, проте вони не враховують динамічного аспекту та не вказують на джерело конкурентної переваги підприємства. Для такого аналізу можна застосовувати інші методи:

1) матричні методи (матриця МакКінсі, БКГ, Ансоффа, конкурентних сил Портера), засновані на визначенні переваг перед конкурентом за допомогою детального аналізу за певними факторами. Перевагою таких методів є можливість визначити напрями розвитку підприємства для досягнення конкурентних позицій і причини нинішнього конкурентної позиції підприємства. До недоліків цієї групи методів можна зарахувати те, що збирання даних для розрахунків займає багато

часу, а якість та достовірність цих даних може бути недостатньою;

2) методи рангів, що дозволяють визначити місце підприємства серед конкурентів за допомогою визначення рангу за кожним оцінюваним показником. Перевагою цього методу є можливість аналізу якісних і кількісних показників діяльності підприємства. Недоліком такого методу є високий рівень неточності отриманих результатів і неможливість визначення рівня переваги перед конкурентами;

3) метод таксономії (метод В. Плюта, інтегральний показник), що дозволяє визначити інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства за певними складовими. Цей метод дозволяє визначити рівень конкурентоспроможності досліджуваного підприємства серед інших підприємств. Проте недоліком цього методу є неможливість визначення всіх факторів, що впливають на кінцеве значення інтегрального показника. Тобто необхідна попередня процедура визначення факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. Такий аналіз буде більш витратним та тривалим у часовому вимірі. До недоліків цього методу також зараховують те, що його інтерпретація залежить від досвідченості аналітика та потребує додаткового математичного обґрунтування.

Література: 1. Левицька А. О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації / А. О. Левицька // Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 4. – С. 155–163 ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/retrieve/82221>. 2. Артеменко Л. Б. Систематизація методів оцінки конкурентоспроможності підприємства / Л. Б. Артеменко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016. – Т. 21, вип. 7 (1). – С. 57–61 ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7%281%29__14. 3. Кваско А. В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства / А. В. Кваско // Наукові записки. – 2017. – № 1 (54). – С. 111–118 ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/1-54/14.pdf>. 4. Брижань І. А. Порівняння методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства / І. А. Брижань, В. Я. Чевганова // Технологічний аудит і резерви виробництва. – 2015. – № 4/5 (24). – С. 10–15 ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tatrv_2015_4\(5\)_3.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tatrv_2015_4(5)_3.pdf). 5. Gal A. N. Competitiveness of small and medium-sized enterprises – a possible analytical framework [Electronic resource] / A. N. Gal. – 2008. – Access mode : <https://pdfs.semanticscholar.org/9bf3/1ae1c8461eb524f6eefaf2709a926650dab2.pdf>. 6. Balassa B. Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage [Electronic resource] / B. Balassa. – 1965. – Access mode : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>. 7. Bowen Harry P. On the theoretical interpretation of indices of trade intensity and revealed comparative advantage / H. P. Bowen // Weltwirtschaftliches Archiv. – 1983. – Vol. 119, issue 3. – P. 464–472 ; [Electronic resource]. – Access mode : <https://link.springer.com/>

article/10.1007%2FBF02706520. 8. Vollrath Thomas A theoretical evaluation of alternative trade intensity measures of revealed comparative advantage / T. Vollrath // Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv). – 1991. – Vol. 127, issue 2. – P. 265–280 ; [Electronic resource]. – Access mode : https://econpapers.repec.org/article/sprwelta/v_3a127_3ay_3a1991_3ai_3a2_3ap_3a265-280.htm. 9. Esteves P. S. Measuring export competitiveness: Revisiting the effective exchange rate weights for the euro area countries [Electronic resource] / P. S. Esteves, C. Reis // Banco de Portugal Working Papers. – 2006. – No. 11. – Access mode : <https://core.ac.uk/download/pdf/6363145.pdf>. 10. Корытова В. А. Способы анализа конкурентоспособности экспорта / В. А. Корытова // Институт торговой политики НИУ ВШЭ. – 2015. – № 2 (2). – С. 163–174 ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/v/sposoby-analiza-konkurentosposobnosti-eksporta>. 11. Durand M. Indicators of international competitiveness: Conceptual aspects and evaluation [Electronic resource] / M. Durand, C. Giorno. – Access mode : <https://www.oecd.org/eco/outlook/33841783.pdf>. 12. Keogh Raymond M. The future of teak and the high-grade tropical hardwood sector [Electronic resource] / R. M. Keogh. – 2009. – Access mode : <http://www.fao.org/docrep/012/k6549e/k6549e00.pdf>.

References: 1. Levyt'ska A. O. *Metody otsinky konkurentospro-mozhnosti pidpriemstva: vitchyzniani ta zakordonni pidkhody do klasyfikatsii* [Methods of assessing the competitiveness of enterprises: domestic and foreign approaches to classification] / A. O. Levyt'ska // *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*. – 2013. – No. 4. – P. 155–163 ; – [Electronic resource]. – Access mode : <http://essuir.sumdu.edu.ua/retrieve/82221>. 2. Artemenko L. B. *Systematyzatsiia metodiv otsinky konkurentospro-mozhnosti pidpriemstva* [Systematization of methods for assessing the competitiveness of enterprises] / L. B. Artemenko // *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. Seriya: Ekonomika. – 2016. – Vol. 21, issue 7 (1). – P. 57–61 ; [Electronic resource]. – Access mode : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7%281%29__14. 3. Kvasko A. V. *Analiz metodiv otsinky konkurentospro-mozhnosti pidpriemstva* [Analysis of methods for assessing the competitiveness of enterprises] / A. V. Kvasko // *Naukovi zapysky*. – 2017. – No. 1 (54). – P. 111–118 ; [Electronic resource]. – Access mode : <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/1-54/14.pdf>. 4. Bryzhan I. A. *Porivniannia metodiv otsiniuvannia konkurentospro-mozhnosti pidpriemstva* [Comparison of methods for assessing the competitiveness of enterprises] / I. A. Bryzhan, V. Ya. Chevhanova // *Tekhnologicheskyy audit i rezervy proizvodstva*. – 2015. – No. 4/5 (24). – P. 10–15 ; [Electronic resource]. – Access mode : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tatrv_2015_4\(5\)_3.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tatrv_2015_4(5)_3.pdf). 5. Gal A. N. Competitiveness of small and medium-sized enterprises – a possible analytical framework [Electronic resource] / A. N. Gal. – 2008. – Access mode : <https://pdfs.semanticscholar.org/9bf3/1ae1c8461eb524f6eefaf2709a926650dab2.pdf>. 6. Balassa B. Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage [Electronic resource] / B. Balassa. – 1965. – Access mode : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>. 7. Bowen Harry P. On the theoretical interpretation of indices of trade intensity and revealed comparative advantage / H. P. Bowen // *Weltwirtschaftliches Archiv*. – 1983. – Vol. 119, issue 3. – P. 464–472 ; [Electronic resource]. – Access mode : <https://link.springer.com/article/10.1007%2FBF02706520>. 8. Vollrath Thomas A theoretical evaluation of alternative trade

intensity measures of revealed comparative advantage / T. Vollrath // Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv). – 1991. – Vol. 127, issue 2. – P. 265–280 ; [Electronic resource]. – Access mode : https://econpapers.repec.org/article/sprweltar/v_3a127_3ay_3a1991_3ai_3a2_3ap_3a265-280.htm. 9. Esteves P. S. Measuring export competitiveness: Revisiting the effective exchange rate weights for the euro area countries [Electronic resource] / P. S. Esteves, C. Reis // Banco de Portugal Working Papers. – 2006. – No. 11. – Access mode : <https://core.ac.uk/download/pdf/6363145.pdf>. 10. Korytova V. A. *Sposoby analiza konkurentosposobnosti eksporta* [Methods of analysis of export competitiveness] / V. A. Korytova // Institut torgovoy politiki NIU VShE. – 2015. – No. 2 (2). – P. 163–174 ; [Electronic resource]. – Access mode : <https://cyberleninka.ru/article/v/sposoby-analiza-konkurentosposobnosti-eksporta>. 11. Durand M. Indicators of international competitiveness: Conceptual aspects and evaluation [Electronic resource] / M. Durand, C. Giorno. – Access mode : <https://www.oecd.org/eco/outlook/33841783.pdf>. 12. Keogh Raymond M. The future of teak and the high-grade tropical hardwood sector [Electronic resource] / R. M. Keogh. – 2009. – Access mode : <http://www.fao.org/docrep/012/k6549e/k6549e00.pdf>.

Інформація про авторів

Москаленко Наталя Олександрівна – канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: kysto78@gmail.com).

Зосімова Анастасія Володимирівна – здобувач кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена

Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: nastyazosimova.nz@gmail.com).

Інформація об авторах

Москаленко Наталья Александровна – канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харків, Україна, 61166, e-mail: kysto78@gmail.com).

Зосімова Анастасія Владимировна – соискатель кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харків, Україна, 61166, e-mail: nastyazosimova.nz@gmail.com).

Information about the authors

N. Moskalenko – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of International Business and Economic Analysis of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: kysto78@gmail.com).

A. Zosimova – postgraduate student of the Department of International Business and Economic Analysis of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: nastyazosimova.nz@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
16.03.2018 р.*

УДК 338:658

JEL Classification: M210

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

**Дмитрієв І. А.
Горова К. О.
Мельниченко О. О.**

Дмитрієв І. А. Оцінювання ефективності антикризового управління на підприємстві / І. А. Дмитрієв, К. О. Горова, О. О. Мельниченко // Економіка розвитку. – 2018. – № 1 (85). – С. 84–92.

У поточних умовах господарювання, що характеризуються нестабільністю зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, погіршенням економічної та політичної ситуації в Україні та неможливістю